

UOT 37

Xuraman Rəcəb qızı Səlimova
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun elmi işçisi

HİBRİD TƏHSİL DÖVRÜN TƏLƏBİDİR

Xuraman Раджаб гызы Салимова
научный сотрудник
Института Образования Азербайджанской Республики

ГИБРИДНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ - ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Khuraman Rajab Salimova
researcher at the
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

HYBRID EDUCATION IS A REQUIREMENT OF THE TIMES

Xülasə. Məqalədə müasir dövrdə cəmiyyət qarşısında duran əsas problemlərdən biri olan “COVID-19” pandemiyası dövrü təhsil sisteminin pozulması və bu pozulmanın sistemləşdirilməsi yollarından bəhs olunur. Hibrid təhsil modelləri və onun labüdlüyü məsələləri işıqlandırılır. Hibrid təhsilin məzmunu və mahiyyəti açıqlanır. Təhsil prosesinin nümunələrini əks etdirən parametr göstərilir.

Açar sözlər: *hibrid təhsil, təhsil modeli, hibrid sistem, təhsil texnologiyaları, sinxron, qarşılıqlı öyrənmə*

Резюме. В статье рассматривается нарушение системы образования во время пандемии COVID-19, одна из основных проблем, стоящих перед обществом в современное время, и способы систематизации этого нарушения. Освещены вопросы гибридной модели образования и его неизбежности. Уточняется содержание и сущность гибридного образования. Отображается параметр, отражающий примеры учебного процесса.

Ключевые слова: *гибридное образование, образовательная модель, гибридная система, образовательные технологии, синхронное, взаимное обучение*

Summary. The article discusses the violation of the education system during the COVID-19 pandemic, one of the main problems facing society in modern times, and ways to systematize this violation. The issues of hybrid education model and its inevitability are highlighted. The content and essence of hybrid education is clarified. A parameter is displayed that reflects examples of the educational process.

Key words: *hybrid education, educational model, hybrid system, educational technologies, synchronous, mutual learning*

Müasir təhsildə gedən qlobal proseslərin səciyyəvi xüsusiyyəti onun cəmiyyətin tələbatını ödəyə bilməsi, fasiləsiz modernləşməsidir. Təhsildə modernləşmənin əsas məqsədi bu gün reallaşan təhsil şəraitində yüksək keyfiyyətə nail olmaqdır. İnkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemləri qlobal tendensiyalara uyğun inkişaf edir. Qlobal tendensiyalar isə dünyanın yeni inkişaf səviyyəsi və baş verən qlobal vəziyyətlərlə müəyyən edilir. Bu məqsədlə bir çox ölkələrdə müvafiq təhsil strategiyaları və inkişaf proqramları hazırlanmış, hazırda icra edilməkdədir. Bu gün təhsildə strateji yanaşma, innovasiya digər fəaliyyət sahələrinə nisbətən daha vacibdir.

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın icrası innovativ ideyalar əsasında milli təhsilin inkişafına dəstək verir. Əslində təhsil tarixindəki bütün islahatlar ictimai inkişafdən doğan innovasiyaların təhsildə sistemli tətbiqinə xidmət etmişdir. Təhsildə innovasiya dedikdə, müxtəlif yeniliklərin təlim-tərbiyənin məqsəd, məzmun, metod və formalarına tətbiqi, təhsilin iqtisadiyyatı, təşkili və idarə edilməsində pedaqoq və təhsilalanın müştərək fəaliyyətlərinin yeni biliklər əsasında, yeni metodla təşkili nəzərdə tutulur. Təhsildə innovasiyalar təhsil islahatları, müəyyən məqsədli inkişaf proqramları çərçivəsində, mərkəzləşdirilmiş formada

və ya təhsil müəssisəsinin təşəbbüsü ilə lokal formada həyata keçirilə bilər. Bu zaman pilot layihə çərçivəsində eksperimental fəaliyyət təşkil edilə bilər. Təbii ki, bütün bu proseslər hüquqi-normativ baza əsasında reallaşmalıdır.

Hər bir təhsil müəssisəsi yeniləşmə prosesində 3 mərhələdən keçir:

✿ təşəkkül mərhələsi - yeni təhsil müəssisəsinin, yeni kollektivin yaranması və ya kollektivin böyük hissəsinin təzələnməsi;

✿ fəaliyyət mərhələsi - təlim-tərbiyə prosesinin ənənəvi, stabil proqram və pedaqoji texnologiyalar əsasında işinin təşkili;

✿ inkişaf mərhələsi - təlim-tərbiyənin köhnə məzmunu və mövcud pedaqoji texnologiyalar yeni sosial-iqtisadi tələblərə cavab vermədiyindən yeni məzmun, forma və texnologiyaların yaradılması və tətbiqi.

İnkişafda olan təhsil müəssisələri ənənəvi, stabil formatda işləyən təhsil müəssisələrindən fərqlənir. Bu fərqlər özünü idarəetmədə də göstərir. Ənənəvi iş rejimində müsbət nəticə verən pedaqoji texnologiyalar bəzi hallarda yeni-innovativ iş rejimində arzu olunan nəticələr verməyə bilər. Təhsil müəssisələrində innovativ fəaliyyətin əsas subyekt müəllim, idarəetmə obyektinə isə təlim-tərbiyə prosesidir. İnkişaf etmiş təhsil müəssisələrində idarəetmənin predmeti təhsilin məqsədi, məzmunu, metod və formalarıdır. Praktik olaraq, hər bir innovasiya təhsil prosesinin obyektinə təhsilalanlardır. Tədqiqatçıların və təhsil müəssisəsi rəhbərlərinin əsas vəzifəsi təhsilin proqnozlaşdırılan nəticələrinə maksimum yaxınlaşmaqdır. Ona görə təhsil müəssisəsində tətbiq edilən hər bir innovasiya prosesi idarə edilməlidir.

İnnovativ informasiya texnologiyalarının tətbiqi aktuallığı ilə gündəmdədir. Əlbəttə, bu zaman şəraitə uyğunluq nəzərə alınmalıdır və ya şəraitə uyğunlaşdırılma aparılmalıdır. Bu baxımdan təhsil sahəsində yeni terminlər, yeni tədris formalarının tətbiqi aktuallığı ilə gündəmdədir. Distant təhsil, virtual öyrənmə, hibrid tədris kimi innovativ təhsil formaları geniş tətbiq olunmağa başlandı və günün tələbinə çevrildi.

Müasir dövrün öyrənmə mühitində informasiya texnologiyalarından istifadə gündəlik tələbatə çevrilməkdədir. Xüsusən qlobal problemlərdən biri COVID – 19 pandemiyası səbəbi ilə dünya təhsil sisteminin pozulması öyrənmə mühitində əsaslı dəyişikliklər etmək zərurətini yaratdı. Koro-

navirus pandemiyası kimi qeydə alınan xəstəliyin qısa zamanda bütün dünyaya yayılması məktəblərin bağlanmasına səbəb oldu. Bu vəziyyət təhsil idarəedicilərinin qarşısına vəziyyətdən çıxış yolu axtarmaq kimi yeni vəzifələr qoydu. Beləliklə, təhsilin məsafəli tədris prosesi aktuallaşdı.

Qabaqcıl informasiya texnologiyalarının təhsil prosesində aktiv istifadəsi son illərdə mütləq oldu. İnformasiya texnologiyaları (telekommunikasiyalar, informasiya mühiti, internet) öyrənməni məsafəli təhsildə reallığa çevirdi. Öyrənmə mühitinin virtual, distant, onlayn, hibrid kimi modelləri cəmiyyətə təqdim olundu, çoxsaylı öyrənmə proqramları hazırlandı.

Pandemiya dünya təhsil sisteminin bütün səviyyələrinə və pillələrinə, o cümlədən təhsil iştirakçılarına geniş təsir göstərmiş, onların iş sistemini, iş rejimini dəyişdirmişdir. Təhsil mütləq təxəssisləri, tədqiqatçıları təhsilə yeni tədris modelləri təqdim etdi, o cümlədən informasiya, kommunikasiya, kompüter elmləri mütəxəssisləri tədrisi normal səviyyədə həyata keçirə biləcək kompüter proqramları, layihələri hazırladılar. Bu proqramlar pandemiya çox-çox əvvəllər yaranıb istifadə olunsay da, pandemiya dövründə kütləvi formada tətbiq olundu. Məcburiyyətdən yaranan yeni təhsilalanma formalarının tətbiqi təhsilalanlar və təhsilverənlər üçün çətinliklərlə yanaşı, uğurlu nəticələrin də əldə olunmasına gətirib çıxartdı. Əvvəllər bu modellərdən yalnız təhsil işçilərinin, ali məktəb tələbələrini, müxtəlif sahədə bilik və bacarıqlarını artırmaq istəyən, özünü təhsil proqramlarına qoşulan insanların bir hissəsi istifadə edirdilərsə, pandemiya dövründə artıq regionların ən ucqar ərazilərində yaşayan məktəblilər də bu proqramların, təhsil formalarının tətbiqinə cəlb olundu.

Hal-hazırda kompüter texnologiyalarının istifadəsinə əsaslanan bir çox təlim modeli mövcuddur. Bunların bir çoxunun idarə edilməsi istifadəçiyə həvalə edilmişdir və tədrisə nəzarəti istifadəçi həyata keçirir. Haqqında söz gedən təhsil formalarından biri hibrid təhsil modelidir. Bu təhsil forması şagirdlərin bir qrupu ilə sinifdə, digər qrupu ilə onlayn qoşulmaqla məşğələlərin təşkilidir. Məqsəd sinifdə şagirdlərin say çoxluğunun qarşısını almaqla sinifdaxili sosial məsafənin yaradılması şəraitində dərslərin təşkili-dir. Bu zaman dərslər onlayn qoşulan şagirdlərin internet təminatının olması mütləqdir.

Təhsilin hibridləşdirilməsi uzunmüddətli bir prosesdir və heç bir şəkildə ənənəvi tədris praktikasını əvəz etmir. Empirik bir araşdırma bazasının olmaması səbəbindən bu cür təhsilin faydalarını indi qiymətləndirmək olduqca çətin-dir. Hibrid sinif şagirdləri, mövzu sahəsindəki biliklərə əlavə olaraq, heç bir kəmiyyət təhlili üçün uyğun olmayan bacarıqlar əldə edirlər. Şa-girdlər ən son proqram təminatı ilə işləmək, ko-mandada yeni bir şəkildə ünsiyyət qurmaq, vaxtı və onlayn idarəetmə bacarığını inkişaf etdirmək təcrübəsi qazanırlar.

Hibrid öyrənmə modelləri ilə təhsilin gə-ləcəyi cəlbədicə görünür. Yenilikləri, mövcud məktəb infrastrukturunu və ənənəvi tədris təcrü-bələrini şəkildə birləşdirmək müəllimdən yeni bacarıqlar tələb edir. Əslində hibrid və ya qarış-ıq öyrənmə fərqi və uzaqdan öyrənmənin hər hansı bir birləşməsidir və bu yanaşma, təhsildə illərdir tətbiq olunur. Hibrid öyrənməni təsnif etmək üçün üç fərqli xüsusiyyəti qeyd edək:

⊕ **Zaman:** sinxron (eyni zamanda “real vaxt” olaraq bilinir) və ya asenkron (fərqli za-manlarda ardıcıl) ola bilər, həmçinin hər ikisin-dən də bir az ola bilər;

⊕ **Məkan:** şəxsən ola bilər (eyni fiziki yeri paylaşan üz-üzə olaraq da bilinir) və ya uzaq ola bilər (fərqli fiziki yerlərdə iki və ya da-ha çox adam);

⊕ **Qarşılıqlı əlaqə:** ünsiyyət istiqaməti (bir tərəfli; iki istiqamətli və ya çox yönlü) və ya iştirak etmə növündən asılı olmayaraq açıla bilən (bir şəxs başqaları ilə qarşılıqlı əlaqə qurmadan tək öyrənir), məhdud iştirak (başqaları ilə qarşılıqlı

əlaqənin məhdud olduğu, qurulduğu və ya nəzarət edildiyi yer) və yüksək iştirak (başqaları ilə aktiv və dinamik mübadilə müntəzəm və vacibdir).

⊕ Bu ölçüləri və alt komponentlərini nə-zərə alaraq, müxtəlif hibrid öyrənmə birləşmə-ləri mövcuddur. Nə öyrədildiyini, harada, kim tərəfindən və kimə ünvanlandığını göstərən ən yaxşı birləşməni tapmaq çətin-dir. Bu birləşmə-lərin hər biri üçün fərqli texnologiya birləşdirilə bilər. Bütün bu cəhətlərin hibrid öyrənmə nö-vündə güclü təsirləri olacaq.

Problemin aktuallığı: Hibrid öyrənmə mo-delləri ilə təhsilin gələcəyi cəlbədicə görünür. Ye-nilikləri, mövcud məktəb infrastrukturunu və ənə-nəvi tədris təcrübələrini şəkildə birləşdirmək müəl-limdən yeni bacarıqlar tələb edir. Əslində hibrid və ya qarış-ıq öyrənmə fərqi və uzaqdan öyrənmənin hər hansı bir birləşməsidir və bu yanaşma, təhsildə illərdir tətbiq olunur.

Problemin elmi yeniliyi. Hibrid təhsil – və-ziyyətdən asılı olaraq təhsil mühitinin yaradılması üçün yeni, qabaqcıl texnologiyaların köhnə, sınınil-miş metodlar ilə birləşməsindən ibarət bir təhsil for-masıdır. Yəni, məsələn, ənənəvi təhsil sistemi müəy-yən səbəblərdən öz işini icra etmirsə və yaxud icra edə bilmirsə, o zaman digər alternativ təhsil növləri-nin tətbiqi elə hibrid təhsilin tətbiqi deməkdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. İnnovativ in-formasiya texnologiyalarının tətbiqi aktuallığı ilə gündəmdədir. Əlbəttə, bu zaman şəraitə uyğunluq nəzərə alınmalıdır və ya şəraitə uyğunlaşdırılma apa-rılmalıdır. Bu baxımdan təhsil sahəsində yeni ter-minlər, yeni tədris formalarının tətbiqi aktuallığı ilə gündəmdədir. Distant təhsil, virtual öyrənmə, hibrid tədris kimi innovativ təhsil formaları geniş tətbiq olunmağa başladı və günün tələbinə çevrildi.

Ədəbiyyat:

1. Əhmədov İ. “Azərbaycan müəllimi” qəz., 2014, 31 yanvar.- S.9.
2. Əsədova İ. Pedaqoji kollektivin peşəkar fəaliyyətinin mühüm cəhətləri // Bakı: Məktəbəqədər və ibtidai təhsil, 2018, № 3, s.14-18.
3. <https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=36507>
4. <https://dailymoscow.ru/society/kakie-vyzovy-brosaet-gibridnoe-obuchenie-sovremennomu-obrazovaniyu>
5. <https://dailymoscow.ru/society/kakie-vyzovy-brosaet-gibridnoe-obuchenie-sovremennomu-obrazovaniyu>
6. <https://blogs.worldbank.org/education/what-hybrid-learning-how-can-countries-get-it-right>
7. <https://www.vedomosti.ru/partner/articles/2021/04/28/868070-novaya-paradigma>

E-mail: xuraman.salimova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok., dos. M. Kazımov,*
ped.ü.fəls.dok. Ə. Gərayev

Redaksiyaya daxil olub: 20.09.2021